

Gen. prof. Zdzisław Antoni Ambroży Dmochowski (1863–1923) – twórca „Lekarza Wojskowego”

General Professor Zdzisław Antoni Ambroży Dmochowski (1863–1923) – creator of “Military Physician”

Jerzy Kruszewski

kierownik Kliniki Chorób Infekcyjnych i Alergologii CSK MON WIM w Warszawie

W ramach moich zainteresowań genealogicznych, poszukując grobów moich przodków na zabytkowym cmentarzu parafialnym w Tuchowiczu (obecnie wieś parafialna położona w województwie lubelskim, w powiecie łukowskim, w gminie Stanin), w 2015 roku znalazłem grób prof. Zdzisława Dmochowskiego, inicjatora powołania 97 lat temu czasopisma „Lekarz Wojskowy”. Wiedziałem, że się tu znajduje, bo rodzina Zdzisława Dmochowskiego była daleko spokrewniona z Kruszewskimi poprzez jego żonę, Julię Paulinę Sosnowską, która była wnuczką Aleksandry Kruszewskiej i Kajetana Walentego Hipolita Sosnowskiego.

Grób prof. Zdzisława Dmochowskiego w 2015 roku sprawiał wrażenie mocno zaniedbanego, zwłaszcza na tle innych na tym zabytkowym cmentarzu (ryc. 1.). Ledwo można było odczytać tablicę nagrobną (ryc. 2.). Podczas kolejnej wizyty na cmentarzu w Tuchowiczu w 2017 roku stwierdziłem, że potomkowie profesora zadbali o to miejsce i wystawili nowy pomnik, utrzymany we współcześnie charakterystycznej, solidnej konwencji upamiętniania zmarłych, co gwarantuje, że pamięć o miejscu spoczynku gen. prof. Zdzisława Dmochowskiego będzie trwać (ryc. 3.–4.).

Warto przy tej okazji przypomnieć osobę prof. Zdzisława Dmochowskiego, nie tylko dlatego, że był inicjatorem powołania „Lekarza Wojskowego”, naszego najważniejszego dziś pisma lekarzy wojskowych [1] (pismo ma już blisko 100-letnią tradycję wydawniczą, nieprzerwaną nawet w latach II wojny światowej [2]), ale także dlatego, że jako lekarz i naukowiec był osobą wybitną, zasługującą na miano wielkiego polskiego lekarza.

Generał prof. Zdzisław Antoni Ambroży Dmochowski (ryc. 5.), syn Stanisława Dmochowskiego herbu Pobóg i Julii z Kempnińskich, urodził się 7 grudnia 1864 roku w majątku Kłodnica, w województwie lubelskim. Pochodził z ziemiańskiej rodziny Dmochowskich, właścicieli majątku Jeleniec w ziemi łukowskiej, gdzie urodził

Rycina 1. Stary grobowiec Dmochowskich na cmentarzu w Tuchowiczu (2015 r.)

Figure 1. Old tomb of Dmochowski family at Tuchowicz cemetery (2015)

się jego ojciec. Gimnazjum ukończył w Siedlcach, a studia medyczne na Uniwersytecie Warszawskim. Praktycznie całe jego późniejsze lekarskie życie przypadło na okres zaborów. Tylko nieco ponad cztery lata przypadły na czas po odzyskaniu niepodległości – czas, w którym przywdział wojskowy mundur, zostając lekarzem wojskowym.

Od początku kariery lekarskiej szczególnym przedmiotem jego zainteresowania była anatomia patologiczna, choć zajmował się również chorobami wewnętrznymi i laryngologią. Szybko zdecydował się na karierę naukową i w 1889 roku został pracownikiem naukowym Uniwersytetu Warszawskiego, zatrudnionym na etacie prosektora przy Katedrze Anatomii Patologicznej. Z Wydziałem Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego był mocno związany do 1910 roku, będąc m.in. promotorem wielu prac dyplomowych. W tym czasie czynnie uczestniczył

Rycina 2. Stara tablica nagrobna
Figure 2. Old gravestone

w warszawskim życiu naukowym. W 1907 roku jako członek założyciel organizował Towarzystwo Naukowe Warszawskie, w latach 1910–1912 był jego wiceprezesem i dyrektorem jednej z powołanych pracowni [3]. Ustąpił z tych funkcji w 1912 roku ze względu na powierzenie mu katedry na Uniwersytecie Lwowskim. Jednocześnie aktywnie działał w Towarzystwie Lekarskim Warszawskim. Jako doktor wszech nauk lekarskich w latach 1912–1918 został najpierw profesorem Uniwersytetu Wileńskiego

Rycina 3. Odnowiony grób Dmochowskich na cmentarzu w Tuchowiczach (2017 r.)

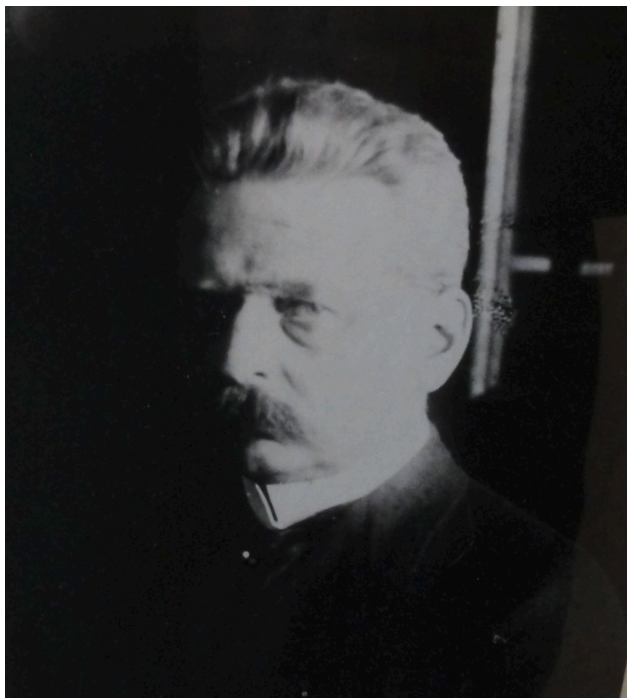
Figure 3. Renovated tomb of Dmochowski family at Tuchowicz cemetery (2017)

Rycina 4. Nowa tablica nagrobna
Figure 4. New gravestone

[4], a następnie profesorem zwyczajnym i dyrektorem Zakładu Anatomii Patologicznej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego [5].

Pracując na tych uczelniach, dał się poznać jako dobry organizator i dydaktyk. W jego naukowej działalności anatoma i patologa dominowała problematyka patologii zapaleń i nowotworów. Do jego największych osiągnięć należy zaliczyć autorstwo podręcznika „Diagnostyka anatomopatologiczna” (wydanego dzięki wsparciu

Rycina 5. General prof. Zdzisław Antoni Ambroży Dmochowski (1863–1923)

Figure 5. General Professor Zdzisław Antoni Ambroży Dmochowski (1863–1923)

Kasy dr Józefa Mianowskiego), którego I tom ukazał się w roku 1903, a II w roku 1909.

W chwili uzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 roku Zdzisław Dmochowski był profesorem Uniwersytetu Lwowskiego, uczonym poważanym w świecie nauki nie tylko polskiej, ale i europejskiej. Mógł się pochwalić znaczącym dorobkiem naukowym i organizacyjnym, był doświadczonym pedagogiem, a wszystko to składało się na autorytet przyciągający aktywnych naukowców do współpracy.

Cechy te zadecydowały, że na wniosek Szefa Sekcji Organizacyjnej Departamentu Sanitarnego ppłk. prof. Lotha zaproponowano mu wstąpienie w szeregi Wojska Polskiego [6]. Było to związane z zamiarem powierzenia mu funkcji szefa utworzonej w końcu 1918 roku Wojskowej Rady Sanitarnej (WRS). Propozycję przyjął i 1 stycznia 1919 roku otrzymał powołanie na prezesa WRS oraz mianowanie na stopień podpułkownika.

Rozpoczęło to krótki, ale jakże owocny okres w jego działalności w służbie ojczyzny na zupełnie nowym froncie. Nowe stanowisko było dla prof. Zdzisława Dmochowskiego sporym wyzwaniem, ponieważ do tej pory nie miał styczności z wojskiem. Musiał od początku wkroczyć na nowe obszary: zapoznać się z problemami potrzeb sanitarnych Wojska Polskiego, sposobami ich rozwiązywania w innych krajach i możliwościami

adaptacji tam przyjętych rozwiązań w warunkach odrodzonego państwa polskiego. Bardzo przydały mu się dotychczasowe doświadczenia organizacyjne z pracy na uczelni i w towarzystwach naukowych. Po niecałych 3 miesiącach miał już opracowane wstępne zasady organizacji i zadania WRS, które zostały zaakceptowane rozkazem w Dzienniku Rozkazów Wojskowych z 18 marca 1919 roku.

Plan był bardzo szeroki, obejmował kilkadziesiąt zadań, a wśród nich – co chciałbym podkreślić – zamiar wydawania specjalnego czasopisma wojskowo-lekarskiego, skutecznie zrealizowany w roku następnym powołaniem czasopisma „Lekarz Wojskowy”, którego pierwszy numer ukazał się 3 stycznia 1920 roku. Szybko znaleziono odpowiednich kandydatów do objęcia stanowisk kierowników działów oraz komisji i z dniem 1 kwietnia 1919 roku WRS rozpoczęła faktyczne działanie przy Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie. Jako prezes ppłk prof. Zdzisław Dmochowski objął kierownictwo Działu Anatomii Patologicznej WRS i wkrótce został zweryfikowany jako pułkownik ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 roku.

Na początku 1920 roku płk prof. Zdzisław Dmochowski został wybrany na pierwszego po odzyskaniu niepodległości prezesa Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Niestety w tym samym czasie przeszedł ciężką grypę z powikłaniami. Konsekwencje były bardzo poważne, próbował powracać do pracy, ale nie były to udane powroty. Nie odzyskał już pełni zdrowia.

Gdy 27 sierpnia 1921 roku WRS przekształcono w Wojskowy Instytut Sanitarny, płk Zdzisław Dmochowski zakończył ponad 2,5-letnie prezesowanie WRS i został mianowany kierownikiem Oddziału Anatomii Patologicznej w tym instytucie.

2 maja 1923 roku został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, a po upływie dalších 6 miesięcy, 31 października 1923 roku, przeszedł w stan spoczynku jako tytularny generał brygady. Choroba nieubłagana skazała go na odosobnienie domowe.

W otoczeniu rodziny, złożony ciężką chorobą, umarł 6 stycznia 1924 roku w Warszawie, pozostawiając poślubioną w 1893 roku żonę Julię z Sosnowskich oraz dwoje dzieci: Marię Ludwikę (potem Maria Chrzanowska) i Zdzisława Włodzimierza, których potomkowie żyją do dziś. To właśnie oni zadbali o odnowienie na cmentarzu w Tuchowiczu miejsca wiecznego spoczynku gen. prof. Zdzisława Dmochowskiego – rodzinnego grobowca tej linii Dmochowskich, z której się wywodził. W grobowcu tym spoczywają również jego rodzice, żona (zmarła w 1933 r.) oraz córka.

Mimo trudnych pierwszych lat niepodległości, na które nałożyły się jeszcze konsekwencje wojny polsko-bolszewickiej, wypada podkreślić, jak godnie czczono wówczas pamięć zasłużonych wybitnych lekarzy. W protokole okolicznościowego posiedzenia Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego napisano (zachowana oryginalna

pisownia): „Protokół z dnia 29 stycznia 1924 r. Posiedzenie poświęcone pamięci ś. p. Zdzisława Dmochowskiego d. 29 stycznia 1924 r. Przewodniczący prof. A. Leśniowski. Prezes wita rodzinę zmarłego ś. p. prof. Dmochowskiego i gości, poczem w przemówieniu swem podkreśla, jakie znaczenie miało i ma Two-Lekarskie w życiu lekarskiem; zaznacza, że ś. p. prof. Dmochowski już w początkach swej działalności lekarskiej został przyjęty do T-wa jako członek czynny. W ciągu całego życia brał czynny udział w pracach T-wa, bądź wygłaszając odczyty zawsze głęboko obmyślane i szczegółowo opracowane, bądź też zabierając głos w dyskusji. W dowód uznania dla pracy ś. p. Z. Dmochowskiego, jego charakteru i zaufania w roku 1920 członkowie T-wa wybrali go na prezesa Twa. Zaszczytne to stanowisko zmarły piastował w ciągu 1920 i 1921 roku, w latach najcięższych; umiał jednak utrzymać działalność T-wa. Stan zdrowia nie pozwolił Dmochowskiemu na dalszą pracę w T-wie i zmusił go do usunięcia się od pracy społecznej i naukowej. Po dłuższej chorobie ś. p. prof. Dmochowski zmarł 6 stycznia 1924 r. Cześć jego pamięci. Zebrani uczcili pamięć zmarłego przez powstanie. Prof. Kryński skreślił działalność ś. p. prof. Z. Dmochowskiego w Towarzystwie Naukowym. Wiele pracy poświęcił zmarły w okresie organizacyjnym Towarzystwa Naukowego. Dzięki Jego usilnym staraniom i zabiegom udało się Towarzystwu Naukowemu uzyskać znaczne fundusze i nabyć odpowiednie gmachy. Ś. p. prof. D. zapoczątkował utworzenie pracowni naukowych i był wybrany na wiceprezesa Towarzystwa. Kol. Z. Sławiński w swem przemówieniu przedstawił życie ś. p. Z. Dmochowskiego. Było ono ciągiem wytężonej pracy przy niespożytej energii i wytrwałości, poświęcone ukochanej gałęzi wiedzy lekarskiej anatomii patologicznej. Prof. Gluziński przemawiał od Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Prof. G. przedstawił stosunek władz Uniwersytetu do zmarłego ś. p. Dmochowskiego i pełne uznanie dla jego pracy. W końcu przemówienia prof. Gluziński składa wyrazy głębokiego żalu i współczucia pozostałej rodzinie. Kol. L. Paszkiewicz szczegółowo rozpatruje prace anatomo-patologiczne zmarłego ś. p. Zdz. Dmochowskiego, podnosi ich wartość, szczególnie obszernego podręcznika Djagnostyki Anatomii Patologicznej. Kol. Stefan Rudzki omawia działalność ś. p. Dmochowskiego w W. P. i przedstawia ogrom pracy, jaką włożył zmarły w organizację Rady Sanitarnej i szerokie ujęcie pomocy sanitarnej. Prezes składa wyrazy współczucia pozostałej rodzinie. Na tem posiedzenie zakończono. Prezes: A. Leśniowski. Sekretarz doroczny. W. Kowalski” [7].

3. Królikowski K. Prof. Zdzisław Dmochowski (1864–1924) – pierwszy Prezes TLW w II Rzeczypospolitej. *Pamiętnik TLW*, 2014: 210–214
4. www.pl.wikipedia.org/wiki/Zdzis%C5%82aw_Dmochowski (informacji tej nie udało mi się zweryfikować)
5. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1915/1916. Drukarnia Związkowa. Lwów 1916
6. Rudzki S. Działalność ś.p. gen-bryg. prof. Zdzisława Dmochowskiego w Wojsku Polskim. *Lek Wojsk*, 1924; 5: 180–184
7. Szumlański W, ed. *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. Tom CXIX. Warszawa 1927: 4

Piśmiennictwo

1. Kruszewski J. 90. lat „Lekarza Wojskowego”. *Lek Wojsk*, 2011; 89: 11–12
2. Gawrysiak M, Abramowicz M. Różne oblicza „Lekarza Wojskowego”. *Lek Wojsk*, 2011; 89: 14–17